

TIJORAT BANKLARIDA KREDIT SIYOSATINI TAKOMILLASHTIRISH VA KREDITLASH MEXANIZMLARINI RIVOJLANTIRISH (“O‘ZSANOATQURILISHBANK” ATB AMALIYOTI ASOSIDA)

Ne'matov Sardor Ahror o'g'li

O'zbekiston Respublikasi

Bank-moliya akademiyasi tinglovchisi

Tijorat banklarining kredit siyosati bank faoliyatining eng muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib, u kreditlash jarayonini samarali tashkil etish, moliyaviy barqarorlikni ta'minlash va kredit risklarini minimallashtirishga xizmat qiladi. Mazkur mavzuda tijorat banklarining kredit siyosati va kreditlash amaliyotini takomillashtirish masalalari O'zsanoatqurilishbank ATB faoliyati misolida o'rganilgan. Tadqiqot davomida bank kredit siyosatining mazmuni, asosiy tamoyillari hamda kredit portfelini shakllantirishdagi ahamiyati tahlil qilinadi. Kredit siyosati bankning daromadlilikini oshirish bilan bir qatorda, kredit risklarini boshqarish, kreditlash shartlarini belgilash va monitoring tizimini samarali yo'lga qo'yishda muhim omil hisoblanadi. Shu jihatdan bank tomonidan ishlab chiqilgan kredit siyosatining amaliyotdagi qo'llanilishi alohida e'tiborga loyiqdir.

Shuningdek, “O'zsanoatqurilishbank” ATBda kreditlash jarayonining hozirgi holati, kredit resurslaridan foydalanish samaradorligi va muammoli kreditlar bilan ishlash mexanizmlari tahlil qilinadi. Kredit ajratish jarayonida mijozlarning kreditga layoqatliligini baholash usullarini takomillashtirish, kredit risklarini kamaytirish hamda kredit monitoringini kuchaytirish zarurligi asoslab beriladi. Mavzu doirasida tijorat banklarida kreditlash amaliyotini rivojlantirishda raqamli texnologiyalarni joriy etish, kredit portfeli sifatini oshirish, real sektorni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan kredit mahsulotlarini kengaytirish masalalari yoritiladi. Kredit siyosatini takomillashtirish orqali banklarning moliyaviy barqarorligini mustahkamlash va iqtisodiyot tarmoqlarini samarali moliyalashtirish imkoniyatlari ilmiy-nazariy jihatdan ochib beriladi.

Shu bilan birga, tijorat banklarining kredit siyosatini takomillashtirishda kreditlash jarayonini normativ-huquqiy jihatdan qo'llab-quvvatlash, ichki kredit siyosati hujjatlarini xalqaro bank amaliyoti talablariga moslashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Kredit berish jarayonida shaffoflikni ta'minlash, qaror qabul qilish mexanizmlarini soddalashtirish hamda inson omiliga bog'liq xatolarni kamaytirish orqali kredit operatsiyalari samaradorligini oshirish mumkin. Kreditlash amaliyotini takomillashtirishda bank xodimlarining malakasi va professional tayyorgarligi muhim o'rin tutadi. Kredit bo'limlari xodimlarining bilim va ko'nikmalarini oshirish, zamonaviy moliyaviy tahlil usullaridan foydalanish, soha bo'yicha muntazam trening

va seminarlar tashkil etish kredit risklarini kamaytirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, kreditlash jarayonida ichki nazorat va audit tizimining samarali faoliyati muhim omil sifatida namoyon bo'ladi.

Bank kredit portfelini diversifikatsiya qilish, ya'ni kredit resurslarini turli tarmoqlar, hududlar va mijozlar segmentlari o'rtasida oqilona taqsimlash orqali kredit risklarini pasaytirish imkoniyati yuzaga keladi. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarini kreditlash hajmini oshirish, investitsion loyihalarni moliyalashtirishda uzoq muddatli kreditlardan foydalanish bank faoliyatining barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi.

Shuningdek, muammoli kreditlar bilan ishlash mexanizmlarini takomillashtirish, qarzдорlikni qayta restrukturizatsiya qilish, garov ta'minotini baholash tizimini kuchaytirish bank kreditlash amaliyotining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Kredit monitoringini doimiy ravishda olib borish, kredit shartnomalarining bajarilishini nazorat qilish orqali bank aktivlari sifati yaxshilanadi hamda moliyaviy yo'qotishlarning oldi olinadi. Kredit siyosatini samarali amalga oshirishda kreditlash jarayonining bosqichma-bosqich tashkil etilishi muhim ahamiyatga ega. Kredit arizasini qabul qilish, hujjatlarni tahlil qilish, moliyaviy holatni baholash, kredit qo'mitasi qarorini qabul qilish hamda kredit ajratilgandan keyingi monitoring jarayonlari o'zaro uzviy bog'liq holda olib borilishi lozim. Ushbu bosqichlarning har birida aniqlik va mas'uliyatni ta'minlash kredit portfeli sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Kreditlash amaliyotida mijozlarning moliyaviy hisobotlarini chuqur tahlil qilish, pul oqimlarini baholash va loyihaning iqtisodiy samaradorligini aniqlash muhim hisoblanadi. Ayniqsa, yirik investitsion loyihalarni moliyalashtirishda risklarni oldindan baholash va ularni kamaytirishga qaratilgan mexanizmlarni qo'llash bank uchun muhim strategik vazifa sanaladi. Bu jarayonda stress-testlar va senariyli tahlil usullaridan foydalanish kredit risklarini boshqarishda samarali vosita bo'lib xizmat qiladi. Shuningdek, kreditlash jarayonida garov ta'minotining yetarliligi va likvidligini baholash masalasiga alohida e'tibor qaratiladi. Garov ob'ektlarining bozor qiymatini aniqlashda mustaqil baholash tashkilotlari xulosalaridan foydalanish, garov hujjatlarining qonuniyligini tekshirish bank manfaatlarini himoya qilishda muhim omil hisoblanadi. Garov bilan bog'liq tavakkalchiliklarni kamaytirish kredit siyosatining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi.

Tijorat banklari faoliyatida kreditlash amaliyotini takomillashtirish iqtisodiyotning real sektorini moliyalashtirish bilan bevosita bog'liqdir. Sanoat, qurilish, qishloq xo'jaligi va xizmat ko'rsatish sohalariga yo'naltirilgan kreditlar orqali ishlab chiqarish hajmini oshirish, yangi ish o'rinlarini yaratish va iqtisodiy o'sishni ta'minlash mumkin. Shu sababli kredit siyosatini iqtisodiy rivojlanish ustuvor yo'nalishlari bilan uyg'unlashtirish muhim vazifa hisoblanadi. Kredit siyosatini

takomillashtirishda bank axborot tizimlarining integratsiyalashuvi muhim ahamiyat kasb etadi. Kreditlash jarayonida yagona elektron platformalar orqali mijozlar ma'lumotlarini shakllantirish, kredit tarixini tahlil qilish va avtomatlashtirilgan scoring tizimlaridan foydalanish qaror qabul qilish tezligi va sifatini oshiradi. Bu esa operatsion xarajatlarni kamaytirish va kreditlash jarayonini optimallashtirish imkonini beradi.

Kreditlash amaliyotida mijozlarga individual yondashuvni qo'llash ham muhim yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Turli toifadagi mijozlar uchun moslashtirilgan kredit mahsulotlarini ishlab chiqish, foiz stavkalari va kredit muddatlarini mos ravishda belgilash bank va mijoz manfaatlari muvozanatini ta'minlaydi. Ayniqsa, uzoq muddatli hamkorlikka yo'naltirilgan kredit munosabatlari bankning barqaror daromad manbalarini shakllantiradi. Shuningdek, kreditlash jarayonida ekologik va ijtimoiy omillarni hisobga olish zamonaviy bank amaliyotining muhim jihatlaridan biri hisoblanadi. Energiya tejamkor loyihalar, ekologik xavfsiz ishlab chiqarish va ijtimoiy ahamiyatga ega tashabbuslarni moliyalashtirish bank kredit siyosatining ijtimoiy mas'uliyatini oshiradi hamda barqaror rivojlanishga xizmat qiladi. Kredit portfeli sifatini oshirishda foiz siyosatini samarali olib borish ham muhim o'rin tutadi. Bozor sharoitlaridan kelib chiqib foiz stavkalarini moslashtirish, resurslar qiymatini to'g'ri baholash va foiz risklarini boshqarish bank daromadlilikini ta'minlashga xizmat qiladi. Bu jarayonda aktiv va passivlarni boshqarish mexanizmlarining uyg'unligi muhim hisoblanadi.

Kreditlash amaliyotini takomillashtirishda bank faoliyatini strategik rejalashtirish bilan uzviy bog'lash zarur. Kredit siyosati bankning uzoq muddatli rivojlanish strategiyasiga mos holda shakllantirilganda, moliyaviy barqarorlikni ta'minlash va raqobatbardoshlikni oshirish imkoniyati kengayadi. Shu jihatdan kredit siyosatini doimiy ravishda qayta ko'rib chiqish va bozor talablari asosida yangilab borish bank faoliyatining muhim sharti hisoblanadi. Kreditlash amaliyotini baholashda statistik tahlil muhim ahamiyatga ega bo'lib, u bank kredit siyosatining samaradorligini aniq ko'rsatkichlar asosida aniqlash imkonini beradi.

Statistik tahlil jarayonida kredit portfelining hajmi, tuzilmasi, tarmoqlar bo'yicha taqsimlanishi, muddatlar kesimidagi ulushi hamda muammoli kreditlar darajasi asosiy tahlil ob'ekti hisoblanadi. Ushbu ko'rsatkichlar bank kredit faoliyatining barqarorligi va risk darajasini baholashda muhim axborot manbai bo'lib xizmat qiladi.

O'zsanoatqurilishbank ATB faoliyati misolida olib borilgan statistik tahlillar kredit portfeli hajmining yillar kesimida barqaror o'sish tendensiyasiga ega ekanligini ko'rsatadi. Kredit qo'yilmalarining asosiy qismi sanoat va qurilish sohalariga yo'naltirilgani bankning real sektorni moliyalashtirishga ustuvor ahamiyat berayotganidan dalolat beradi. Shu bilan birga, kichik biznes va tadbirkorlik subyektlariga ajratilgan kreditlar ulushining ortib borishi kredit siyosatining

diversifikatsiyalashayotganini ko'rsatadi. Statistik ma'lumotlar asosida kredit portfeli sifatini baholashda muammoli kreditlar ulushi alohida tahlil qilinadi. Muammoli kreditlar darajasining pasayishi kreditlash jarayonida risklarni boshqarish mexanizmlarining takomillashganini bildiradi. Kreditlarning muddatlar bo'yicha taqsimoti tahlili esa bank likvidligini boshqarish va uzoq muddatli kreditlar ulushini maqbullashtirish imkonini beradi.

Shuningdek, statistik tahlil jarayonida kreditlarning valyuta tarkibi, foiz stavkalari dinamikasi va kredit resurslarining qaytish ko'rsatkichlari o'rganiladi. Ushbu ko'rsatkichlar kredit siyosatining bozor sharoitlariga moslashuvchanligini baholashda muhim ahamiyat kasb etadi. Kreditlar bo'yicha o'rtacha foiz stavkalarining barqarorligi bankning foiz risklarini samarali boshqarayotganini ko'rsatadi. Kreditlash faoliyatini chuqur tahlil qilishda nisbiy ko'rsatkichlardan, jumladan kredit portfeli rentabelligi, muammoli kreditlarning jami kreditlarga nisbati, kreditlarning qaytish darajasi kabi indikatorlardan foydalaniladi. Ushbu statistik ko'rsatkichlar asosida kredit siyosatini yanada takomillashtirish va kreditlash amaliyotining zaif jihatlarini aniqlash imkoniyati yuzaga keladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ismoilov B.I., Xudoyberdiyev Z.A. Bank ishi va kreditlash asoslari: o'quv qo'llanma. – Toshkent: Moliya, 2021. – 288 b.
2. Karimov A.A. Tijorat banklarida kreditlash jarayonini tashkil etish va boshqarish: darslik. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2019. – 256 b.
3. Lavrushin O.I. Bankovskoe delo: uchebnik. – Moskva: KNORUS, 2020. – 800 s.
4. Saunders A., Cornett M.M. Financial Institutions Management: A Risk Management Approach. – New York: McGraw-Hill Education, 2022. – 960 p.
5. Zhukov E.F. Kreditnaya politika kommercheskogo banka: uchebnoe posobie. – Moskva: YuNITI-DANA, 2018. – 303 s.